

Отримано: 23 березня 2022 р.

Прорецензовано: 15 квітня 2022 р.

Прийнято до друку: 15 квітня 2022 р.

e-mail: kzer@pnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2022-15-25-35

Москалець В. П. Перспектива трансформацій у психології московитів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, червень 2022. № 15. С. 25–35.

УДК 159.92:323.1.

Москалець Віктор Петрович,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри загальної та клінічної психології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПЕРСПЕКТИВА ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПСИХОЛОГІЇ МОСКОВИТІВ

У статті обґрунтовано засади конструктивного підходу до вирішення проблеми позитивних трансформацій у психології московитів на основі опрацювання доробку неперевершених знавців психології народів і мас та диктаторів XIX–XX ст. Висвітлено причини формування тих особистісних властивостей Путіна в дитинстві та підлітковому віці, які поєдналися у прагненні влади. Показано, що попри патологічну захланність, kleptomaniю, мафіозно-бандитську ментальність Путіна, у його діяльності виявляються ознаки параноїдної форми шизофренії: ідеї-фікс, манія переслідування та ін. Ймовірно, що у нього – це й патологія психіки, яку дослідив і назвав «синдром розпаду» Е. Фромм. Суб'єкти з цим синдромом живуть насильством, ненавистю, нацизмом. Вони – некрофіли, тобто люблять смерть, мертве, нищення. Проаналізовано психологічні механізми перетворення народних мас у «бидломасу», що вдається за певних умов. Такі умови були і є в Московії-Росії. Основна – схильність московитів до рабства. Наведено факти, які засвідчують, що у функціонуванні схильностей та інших складових спрямованості (ціннісних орієнтацій, світогляду і т. ін.) як матриці мотиваційної динаміки етно-національних спільнот біо-генетичний фактор не грає ролі. Основним засобом формування та функціонування цієї матриці є традиції – основна форма репрезентації та утвердження суспільства, в якій воно фіксує базові знання про себе, свої духовні цінності тощо. Змінити традиції дуже важко, але не неможливо. Це здатна і має здійснювати інтелектуальна еліта нації та створеної нею держави, насамперед та її частина, яка плекає гуманістичні духовні цінності, – спрямованість на добро. Обґрунтовано ключове завдання цієї роботи: формування типу характеру, основу якого утворюють незалежність, заповзятість, винахідливість, біофілія – любов до життя. В статті також запропоновано необхідні умови успішності цієї справи.

Ключові слова: рабство, свобода, психологія народів і мас, тоталітаризм, страх, конформізм, традиція, інтелектуальна еліта, тип характеру.

Viktor Moskalets,

Doctor of Sciences in Psychology,

Professor, Head of the Department of General and Clinical Psychology,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE PERSPECTIVE OF TRANSFORMATIONS IN THE PSYCHOLOGY OF THE MOSCOVITES

The article substantiates the basis of a constructive approach to solving the problem of positive transformations in the psychology of the Moscovites based on processing the work of unsurpassed connoisseurs of the psychology of peoples and masses and dictators of the 19–20th centuries. It also reflects the reasons for the formation of those personality traits of Putin in his childhood and adolescence, united in the desire for power. It is shown that despite Putin's pathologic negligence, kleptomania, and mafia-bandit mentality, signs of a paranoid form of schizophrenia are found in his activities: ideas-fixes, persecution mania, etc. Probably, he also has mental pathology, which was studied and called 'disintegration syndrome' by E. Fromm. They are necrophiles, meaning they love death, the dead, and destruction.

Moreover, we also analysed the psychological mechanisms of the transformation of the masses into 'cattle mass', which succeeds under certain conditions. Such conditions were and are in Muscovy-Russia. The main one is the tendency of Moscovites to slavery. There are facts confirming that in the functioning of propensities and other components of orientation (value orientations, worldviews, etc.) as a matrix of motivational dynamics of ethno-national communities the bio-genetic factor does not play a role. The main means of formation and functioning of this matrix is tradition – the main form of representation and affirmation of society, in which it fixes basic knowledge about itself, its spiritual values, etc. Changing traditions is very difficult, but not impossible. It is capable and should be carried out by the intellectual elite of the nation and the state created by it, first of all, its part, which cherishes humanistic spiritual values – orientation to the good.

The key task of this work is justified: the formation of a type of character based on independence, persistence, ingenuity, and biophilia – the love of life. The article also proposes the necessary conditions for the success of this work: 1) the awareness of the oppressed population of the regions of the Russian Federation of their self-sufficiency and their ability to dispose of the wealth of their own land; 2) the rejection of nuclear weapons and the final collapse of the Moscow Empire so that these factors do not support the illusion of greatness; 3) the philosophy and psychology of remorse for all the horrific crimes committed by the Moscow State against humanity; and 4) quality humanistic education, primarily – a truthful history.

Key words: *slavery, freedom, psychology of peoples and masses, totalitarianism, fear, conformism, tradition, intellectual elite, character type.*

«У Росії дві напасті.
Унизу – влада п'їтьми, угорі – п'їтьма влади».
(Володимир Гіляровський)

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Насамперед зазначу, що написати цю статтю мене спонукали вельми актуальні для них (і для всього цивілізованого світу) пошуки добропорядних і сміливих російських інтелектуалів О. Невзорова, Є. Чичваркіна, Ю. Латиніної, І. Пономарьова та ін. перспектив їхньої нації та держави (Что делать?!), що виразно звучить у їхніх відеобесідах. Власне поштовхом був мій емпатійний відрх (співпереживання) на розчулення Є. Чичваркіна, з яким він сказав О. Невзорову про своє видіння-мрію: «Град Китеж, осини в дымке, подосиновики...».

Отже, як так сталося, що у XXI столітті плюгавий, миршавий недомірок, злостивий карлик на підборах, недоумок і неук суворо гамселиць увесь світ, спонукав росіян по-варварськи нищити Україну, що нещадно, докорінно, тотально знищує саму «Расею-матушку», і погрожує світу ядерною зброєю? Саме недоумок – відомо, що внаслідок навчання цього суб'єкта в Краснознам'яйонном інституті імені Андропова, який плакав розвідників КДБ СРСР, його визнали професійно непридатним до роботи розвідника (шпигуна) саме через недостатню інтелектуальну спроможність. Йому там дали красномовні зневажливо-презирливі «погонялова» (прізвиська): «бледная моль» і «окурком» (недопалок). Хоча, говорять, що «окурком» Вову Путіна називали з дитинства. Це – приголомшливий страхітливий стрижень вочевидь пріоритетно актуальної проблеми всесвітнього масштабу. Якщо взяти до уваги, що «кожен народ має тих правителів, яких заслуговує», то корінь цієї проблеми полягає не лише в мерзенній душі московського фюрера, а насамперед і головно – у психології московитської «бидломаси». Розумію, що з позицій гуманізму цей термін некоректний, тому що, мовляв, образливий, принизливий щодо людської гідності тощо, але його вживають інтелектуали, яких неможливо назвати антигуманістами, тому що він – влучний та адекватний, а відтак на сьогодні актуальний.

Мета статті – репрезентувати своє розуміння конструктивного підходу до проблеми трансформацій у психології московитів, концептуальні засади якого я знайшов у творчому доробку видатних і відомих учених XIX–XX століть, неперевершених знавців психології народів і мас та їхніх лідерів. Сподіваюсь, що воно якось сприятиме подальшим дослідженням жажливих, антигуманістичних, сатанинських проявів «темних» сторін людської душі та розумової обмеженості людей, щоб ефективно протистояти їм у XXI столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. А почнемо з етологічної, зоопсихологічної та порівняльно-психологічної концепції про ієрархію в групах тварин. Здебільшого в тих видів тварин, які живуть групами, кожна особина має у своїй групі (прайді, зграї, стаді тощо) ранг, який визначають порізно [5, с. 164–172]. Наприклад, півники визначають його за розміром гребінця. Вони цькують і навіть намагаються заклвати до смерті тих неборак, у яких найменший гребінець, а відтак, найнижчий ранг. Експерименти: найбільш затурканим когутикам із маленькими гребінцями приклеювали величезний гребінь із поролону. Побачивши цей чудо-гребінь, агресори, що підбігали їх дзьобнути, злякано пасували. Дивлячись на ці реакції, півники зі штучними великими гребінцями поступово набундючувалися, піднімали голови, випинали груди і крок за кроком сходили на вершину ієрархічної драбини без жодного спротиву з боку інших. Але як тільки поролонові достоїнства знімали, вони скочувалися наниз і їх знову дзьобали всі інші. А домінантам заклеювали пластиром їхні великі гребені, і вони швидко опинялися на «дні». Ці експерименти зокрема засвідчили, що створені штучно, «призначені» домінанти помітно більш агресивні й жорстокі, ніж природні, більш завзято й запекло тероризують усіх інших, активно намагаються завдавати їм відчутних ударів тощо. На сьогодні в етології, зоопсихології та порівняльній психології остаточно утверджено положення, що особини з найнижчим рангом помітно деградовані. Це – неприємні істоти, які страждають від принижень, безпорадності, злості й агресивності, яку мусять стримувати в контактах у групі та розряджати на неживих предметах – півники з маленькими гребінцями люто клюють землю. До порівняння: так само деградують люди, які потерпають від упослідженості, принижень, глузувань тощо. Саме вони чинять «акти безглузлого вандалізму» – розряджають у такий спосіб накопичену образу, заздрість, ненависть.

Давно помічено, що чимало з найбільш жорстоких, аморальних тиранів – невисокого зросту, непоказні, непривабливі і притім, що важливо, ненависні, прикрі, злостиві. Тому в дитинстві та підлітковому віці їх зневажали, висміювали, упосліджували й принижували ровесники. Унаслідок цього вони акумулюють величезний і дуже небезпечний заряд нереалізованої агресії, який свідомо й несвідомо прагнуть «розрядити». Найкращі умови для такої «розрядки» надає влада. Отож, такі суб'єкти рвуться до влади й у боротьбі за неї не гребують нічим: ні мерзеними інтригами, ні найжахливішими злочинами,

намагаються здобути й утримувати владу будь-якою ціною. Найвиразніші приклади – Сталін і Путін, яких жорстоко лупцювали ще й їхні батьки. (Докладні достовірні розповіді легко знайти в інтернеті та в інших джерелах). *Докладніше про це див.:* [5, с. 166–178].

Було достатньо підстав уважати Путіна патологічно захланним клептоманом, суб'єктом із мафіозно-бандитською ментальністю, для якого гроші, збагачення – пріоритетна мета. Відтак його погрози зброєю, війною тощо здавалися шантажем терористичного штабу. Мовляв, великих, нищівних для нього самого та його статків дурниць він все-таки не наробить. А щодо його «маленьких» розбійницьких «пустощів» у Грузії, Україні, Сирії та ін., то можна обійтися занепокоєнням, легенькими санкціями, насварити тощо – загальновідомо, що відбувалося. Однак не так сталося, як гадалося. Його пояснення війни з Україною та інші тиради дуже схожі на основний симптом параноїдної форми шизофренії – надцінну ідею або ідею-фікс: «величіє Росії», з якою пов'язана інша маячня («адін народ» тощо). Отож маємо звернутися до відповідних патопсихологічних знань. Параноїдна форма шизофренії виявляється у віці 30+. Параноїдним шизофренікам притаманні специфічні деформації мислення і ставлення до світу та до себе. Вони непохитно зациклені на тому, що головним спрямовувальним і визначальним чинником у житті мають бути їхні ідеї, умовисновки, судження, оцінки, вигадані закони тощо. Таку маячню називають «надцінні ідеї», або «ідеї-фікс». Відтак, ці особи налаштовані радикально всіма можливими засобами змінювати світ згідно з їхнім розумінням, уявленням про те, яким він має бути, а все, що виходить за межі цього розуміння та уявлення, а тим паче суперечить їм, не має права на існування і мусить бути знищене тощо. З цього розвивається синдром манії величності та манії переслідування. Адже з позиції параноїдного шизофреніка, він, як автор і носій надцінної ідеї, – надцінна, велична особистість. Водночас, на його непохитне переконання, у нього багато ворогів, які підступно протидіють утвердженню й торжеству його надцінних ідей – саме через це світ не змінюється відповідно до цих ідей так швидко, як мало би бути. Мовляв, «вороги» тільки й мріють, як би це знищити його самого та його ідеї, і роблять все, на що спроможні задля цього, тощо. Поза межами своїх маніакальних ідей параноїдні шизофреніки зберігають цілковито адекватне орієнтування в навколишній дійсності. Рівень їхнього інтелекту не знижується, а пам'ять і спостережливість помітно загострюються, тому що слугують патологічній недовірливості та налаштованості на інтерпретацію поведінки, учинків, висловлювань, дій, міміки, жестів інших, як ворожих, зловмисних щодо них.

Хворі на параноїдну шизофренію за наявності достатньої кмітливості ідеально підходять на роль необмеженого диктатора. Їхня фанатично-непохитна відданість своїм ідеям-фікс усупереч будь-яким фактам реальної дійсності та науковим положенням, що спростовують ці ідеї, беззастережна готовність принести їм у жертву будь-кого і будь-що, упереджено-вороже ставлення до критики, запекла нетерпимість щодо опонентів, інакомислячих, нещадність, безмежна жорстокість, з якою вони, якщо є така можливість, знищують своїх справжніх та уявних ворогів, сприяють захопленню і тривалому утриманню влади за наявності потрібних для цього умов. Дослідники довели, що під діагноз параноїдної шизофренії цілком підпадають: юдейський цар Ірод, римський імператор Нерон, московський цар Іван Грозний, найкривавіші диктатори Гітлер і Сталін. Замкненість, постійна патологічна підозріливість Сталіна, ігнорування реальних фактів, які суперечили його мисленнєвим конструкціям і планам, нещадне нищення всіх, хто справді, а здебільшого як плід його хворої уяви, стояв їм на заваді, багатомільйонні жертви, які він із легкістю приносив у боротьбі з «ворогами народу», інакше як манією переслідування не назвеш. А його манія величності, як відомо, була просто грандіозною [6, с. 63–69]. Напевне, що вже достатньо підстав припустити, що діяльність Путіна також підпадає під діагноз параноїдної шизофренії, що вимагає проведення відповідного дослідження. Як бачимо, половина суб'єктів із цієї моторошної компанії лютували в Московії (Совецькiм Союзi, Росiї). «Совпаденіє?».

Але перш ніж спробувати відповісти на це питання, мусимо торкнутися ще одного ймовірного розладу психіки Путіна, сутнісний зміст якого Е. Фромм обґрунтував на прикладі Гітлера за допомогою методу психоаналізу, адаптованого для вивчення суспільно-політичних феноменів. «Коли екстремальні форми некрофілії (у широкому розумінні – як любов і потяг до смерті, до мертвого, до нищення життя. – В. М.), нарцисизму та інцестуального симбіозу сплітаються одне з одним, – пояснює Е. Фромм, – ми можемо говорити про синдром, який я назвав би «синдромом розпаду». Той, у кого цей синдром, – злий у сутнісному змісті цього слова, він чинить зраду щодо життя та зростання, щоби присвятити себе смерті та каліченню. Найкращий приклад людини з синдромом розпаду – Гітлер». І далі: «Є чимало людей із цим синдромом – вони живуть насильством, ненавистю, расизмом і нарцисичним націоналізмом. З-поміж них лиш важко дефективні відкрито проголошують свої істинні цілі чи навіть цілковито усвідомлюють їх. Спочатку вони намагаються уявити свою установку як любов до батьківщини, обов'язок, справу честі тощо. Але як тільки нормальна форма цивілізованого життя руйнується, що трапляється під час великих міжнародних і громадянських воєн, у таких суб'єктів немає більше потреби пригноблювати свої найглибші бажання. Тоді вони співають гімни ненависті. Коли вони можуть служити смерті, вони якраз виростають до рівня життя і розвивають усю свою енергію. Війна й атмосфера насильства, без сумніву,

є тими ситуаціями, у яких людина з «синдромом розпаду» цілковито стає сама собою. Вельми вірогідно, що лиш менша частина населення мотивована цим синдромом. Але той факт, що ані вони самі, ані ті, які так не мотивовані, не усвідомлюють цієї істинної мотивації, робить їх небезпечними носіями заразної хвороби, інфекції ненависті під час боротьби, конфліктів, «холодної» чи «гарячої» воєни» [10, с. 78–80]. *Докладно про синдром розпаду див.: [10, с. 14–83].*

Водночас відомо, що в кожній політичній нації є приблизно 3% параноїдальних осіб, схильних до фанатизму. Якщо параноїдному шизофреніку, який рветься до влади, вдається заразити, «окрилити» їх своєю ідеєю-фікс, то вони стають його надійною опорою, бойовою «лейб-гвардією», яка самовіддано, власне фанатично береться до боротьби, насамперед індукує психічну заразу – параноїдну маячню – на маси, перетворюючи їх у «бидломасу», що вдається за певних умов. *Більш докладно див.: [6, с. 107–113].*

Запитання «Які умови потрібні для успішного поступу параноїків та їхніх посіпак?» повертає нас і до попереднього питання: Чи «совпадєніє», що половина відомих кривавих диктаторів-параноїдних шизофреніків припадає на Московію? Багато дослідників із різних країн глибоко, розлого й переконливо висвітлили ті властивості «загадочної русської душі», які не те що вельми сприятливі щодо тиранії, а неминуче породжують і живлять її, і тільки її, безальтернативно – досить послухати змістовні відеолекції сучасного українського історика Олександра Палія. У відомій дотепер в освічених політичних колах світу праці «Росія у 1839 році» її автор, маркіз Астольф Луї Леонард де Кюстін зі стривоженим подивом і пересторогою розповів про панування в московитському часопросторі тотального *рабства*, від якого всі сп'яніли, яким хизуються, пишашуться, гордяться. Маркіза вразило, що московити діють, рухаються, «дихають» тільки за наказом, унаслідок чого все в цій країні похмуре, вимушене, сумне; що російське правління – це «дисципліна військового стану в умовах осади», а не порядок, лад спільноти громадян. Тому, щоб не бути «потоптаним», росіянин має сам постійно «топтати» нижчих, слабших, підступно хитрувати, брехати, плести інтриги з рівними і рабськи «плазувати» перед вищими, більш можновладними. «Досі, – писав маркіз, – я думав, що істина потрібна людині як повітря, як сонце. Подорож по Росії переконала мене в протилежному. Брехати – тут означає охороняти престол, говорити правду означає руйнувати основи». <...> «Тут є все, не вистачає тільки *свободи*» [2].

«Раб» переймається насамперед і головню тим, щоб догодити «рабовласнику», а відтак, робити лиш те, що від нього вимагається, щоб вижити. «Рабовласник» – насамперед і головню тим, щоб тримати в покорі «рабів». На цивілізаційне творення, науково-технічну та культурну розбудову тощо в них просто немає і не може бути мотиваційно-спонукальної потуги, і навіть якби вона була, то в них не залишається на це життєвого ресурсу, «адаптаційної енергії» (Г. Сельє). Тому московити майже нічого гідного не створили, натомість, або безсоромно крали й видавали вкрадене за своє, або купували.

Згідно з Е. Фроммом, «рабовласники» можуть «ліпити» зі своїх «рабів» або «свійських тварин», або «диких звірів». Відтак, «...щоб мільйони поставили на карту своє життя і стали вбивцями, їм треба нав'язати такі почування, як ненависть, обурення, деструктивність і страх» [10, с. 19]. Таке нав'язування здійснює головню пропаганда. Вочевидь, що кремлівська пропаганда добре виконує цю функцію.

Відомий український етнолог Юрій Липа, замордований НКВД, уважав основним чинником паскудних властивостей характеру московитів поневолення монголами, яке тривало в них найдовше з усіх європейських народів. Мовляв, це сформувало в їхній ментальності глибоке й сталє почування святості влади, хоча б і найбільш брутальної, та посягло презирство до індивідуальності своїх і чужих людей. Вельми сприятливою умовою щодо цього впливу Золотої Орди була номадська (звіроловно-пастуша) ментальність московитів. Основою номадської ментальності є беззастережне визнання абсолютної влади й волюнтаристичного панування головного мисливця (ловця) чи пастуха над усіма іншими членами спільноти, що являє собою примітивну комуну, у якій ніхто не має жодних гарантованих прав, жодної приватної власності. «...Характерним для цього кола осіб є великий нахил до насильства, до безгрунтовної фантазійності, а також і до швидкої тактичної орієнтації» [4, с. 126; 147]. Отож, природно, що після скасування кріпацтва російські селяни не стали приватними землевласниками. Натомість у російських селах були організовані так звані общини. Згідно з М. Костомаровим, життєдіяльність російських общин базувалася, по-перше, на спільному володінні землею, яку постійно переділяли («передєл землі») між її членами задля дотримання «справедливості», ідеал якої вбачали в майновій рівності; по-друге, на колективній відповідальності («кругова порука»), за якої кожен член общини відповідав за дії, учинки кожного іншого й усіх її членів [1, с. 265; 279]. Це стимулювало й живило соціальну пасивність, утриманські налаштування, відразу до ділової конкуренції та майнової диференціації, заздрість і ненависть до заможних, особливо у своєму середовищі, що стало базовим психологічним чинником установаження кривавого, сатанинського комуністичного режиму, а відтак, жахливих катаклізмів, яких зазнала сама Росія і через неї багато інших країн та народів Європи, Азії, Латинської Америки, Африки у ХХ ст. Як бачимо, спадкоємці цього режиму жорстко мордують світ і в ХХІ ст. К. Маркс виразно розгледів у російській общині спосіб «стрибнути» до комунізму. Ніколай Бердяєв називав російський народ «соціалістичним за інстинктом».

Інстинкт – це сукупність *генетично* зумовлених (вроджених), видоспецифічних (однакових в усіх особин виду) форм поведінки [5, с. 54–99]. Напевне, що Н. Бердяєв не вважав, що схильність до соціалізму більшовицько-совєцького штибу в етнічних росіян-московитів запрограмована генетично, а лиш хотів підкреслити якусь глибинну, фундаментальну міцність цієї схильності. На сьогодні немає вагомих підстав для серйозних досліджень біогенетичних програм схильностей та інших складників спрямованості (ціннісних орієнтацій, світогляду, вірувань) як матриці мотиваційної динаміки етнонаціональних спільнот. Можна «бавитися» з «архетипами» К. Г. Юнга, але ці й подібні «забавки» були й залишаються, так би мовити, на візіонерсько-інтуїтивістському, а не на власне науковому рівні. Нагадаємо, що архетипи, за К. Г. Юнгом, – це утворення несвідомої сфери психіки кожної людини, які містяться в тому складникові цієї сфери, яку він назвав «колективне несвідоме». Мовляв, архетипи акумулюють ті надбані предківські поняття й духовні цінності, які є життєво значущими і тому базовими ідейними закладами цивілізаційного, культурного та духовного буття людських спільнот, людства загалом. Архетипи налаштовують людей певним чином реагувати на певні об'єкти, ситуації, явища, події, висловлювати певні оцінні судження та виражати певні емоційні переживання. Коротко кажучи, у колективному несвідомому міститься «...увесь духовний спадок людської еволюції, що відроджується у структурі мозку кожного індивідуума». Виходить, що зміст колективного несвідомого закарбований і передається генетично, адже наука не знає жодного іншого способу потрапити «в структуру мозку кожного індивідуума» [6, с. 275–279; 7, с. 26–28].

Значно більш коректною здається позиція, основний зміст якої добре пояснив Ю. Липа: «...В боротьбі раси біологічна однорідність не відіграє важливої ролі. Чистота крові не є важливою в боротьбі раси, бо її практично нелегко ствердити. <...> До боротьби раси важливим є ствердити не так спадковість кров'яних груп, як спадковість психологічних реакцій, однаковість у сприйманні життя. <...> Найважливішою рисою для расової боротьби є окремішність духовна, а не антропологічна» [4, с. 137]. Наприклад, у «спадковому фонді» українській нації він нарахував 3 первні: трипільський, еллінський і готський, – і вісім домішок: кочівницьку, кельтську, римську, тракійську, іранську, кавказьку, норманську, єврейську [4, с. 99–133]. Численні красномовні факти засвідчують правильність цієї позиції. За ідеали свободи, за Україну проти московських загарбників героїчно воюють чимало етнічних росіян та осіб із російськими прізвищами. Наприклад, Ілля Богданов – відважний вільнолюбний росіянин, колишній офіцер ФСБ, якого нещодавно важко поранили в бою з московськими варварами, – на фронті з 2015 року. Ілля Новіков та Ілля Пономарьов – сміливі, високоморальні інтелектуали, які не бояться рішуче боротися за правду на боці добра. Я умисно назвав «чистокровних» росіян. Бо ж, скажімо, талановиті й вільнолюбні російські журналісти Аркадій Бабченко й Іван Яковина, як і Олексій Навальний мають українські прізвища, отож, може виникнути сумнів: можливо, що це в них «працюють» українські гени? Або щодо Віктора Шендеровича, Марка Фейгіна та ін., які мають єврейську кров. Олександр Невзоров також може викликати сумніви, але іншого плану – він публічно заявив, що він не російський, а команч. (Розуміємо, що це – гіркий жарт, «прикол» видатного російського правдолюбця). І навпаки, чимало запеклих орків – не етнічні москвитини (буряти, чеченці-кадіривці та ін.); чимало з них – українського походження, про що свідчать уже їхні прізвища. Огляд такого «етнонаціонально-генетичного» штибу можна було б продовжувати дуже довго, але напевне, що наведені приклади досить переконливі: «...Біологічна однорідність не відіграє важливої ролі, чистота крові не є важливою». Більш важлива «спадковість психологічних реакцій, однаковість у сприйманні життя».

Фундаментальні основи такого підходу до психології народів (етнонаціональної) заклав Густав Лебон. Згідно з його поясненнями: «...У нашій психічній будові ми всі володіємо певними можливостями характеру, яким обставини не завжди дають можливість виявитися. Коли вони виникають, то відразу виникає і нова особистість, більш чи менш, так би мовити, тимчасова. Так і в епохи великих релігійних і політичних переворотів спостерігаємо такі перетворення характеру, що здається, ніби нові, ідеї, поведінка, словом, усе змінюється. Справді, усе змінилось, як на поверхні озера, збаламученого бурєю. Але майже ніколи не трапляється, щоб це було надовго». І далі: «Англіїці Сполучених Штатів колись, винищуючи одне одного під час громадянської війни, внесли в цю справу таку саму наполегливість, таку саму непохитну енергію, які вони тепер докладають до розбудови міст, університетів і заводів. Характер не змінився. Змінилися лиш ті предмети, за які він брався». І ще далі: «Вивчаючи послідовно різні фактори, здатні впливати, діяти, на розумовий склад народів, ми констатували завжди, що вони діють на другорядні й тимчасові властивості характеру, але майже зовсім не зачіпають його основних елементів, рис чи зачіпають їх лиш після спадкових, вельми повільних накопичень» [8, с. 21–24].

Постають запитання: 1. Хіба не таке відбулося в Росії під час і після катаклізмів жовтневого перевороту 1917 р., який вони назвали «Велика Октябрська соціалістическая революция», та руйнування СРСР і формування постсовєцької Російської Федерації? 2. Що це за чинники, які все ж здатні зачіпати (тобто, істотно змінювати) основні властивості характеру етнонаціональних спільнот, нехай і після «спадкових, вельми повільних накопичень»? 3. Чи можна за допомогою таких чинників радикально, на

гуманістичних культурно-цивілізаційних засадах трансформувати деструктивне ядро психології московитів, чи ця справа безнадійна і єдиний вихід – знищення московської державності та розпорошення цього токсичного народу, схильного продукувати лиш тоталітаризм, войовничий деспотизм і т. ін.?

Мусимо нагадати, що *тоталітаризм* – це державне правління (режим), у якому панує цілковитий (тотальний) авторитарно-репресивний контроль держави над усіма сферами суспільного життя. Істотні ознаки тоталітарного режиму: фактична (де-факто) відсутність конституційних прав і свобод громадян, підпорядкування державі всіх легальних організацій, не обмежені законодавством повноваження інституцій влади, тобто сваволя їх, заборона опозиційних організацій та рухів, жорсткі, а здебільшого жорстокі санкції та репресії щодо інакомислячих, мілітаризація – створення потужного війська та каральних органів, основна функція яких – захист тоталітарного режиму, насамперед від своїх громадян. Найпотужнішими тоталітарними державами були СРСР і Третій Рейх – нацистська Німеччина.

Авторитарність особистості та соціальної групи виявляється в прагненні панувати, досягати беззастережної покори, слухняності підпорядкованих їм чи по-іншому залежних від них осіб та груп за допомогою всіх можливих засобів *злякування* цих осіб та груп. Вони самотужки ухвалюють усі важливі рішення, не зважають на думку підлеглих і залежних, ініціативу яких у виробленні стратегії і тактики спільної діяльності, ухваленні рішень авторитарні суб'єкти сприймають як сваволю та зазіхання на їхні гідність, авторитет, соціальний статус. Істотні риси авторитарних суб'єктів – агресивність і завищена самооцінка. Зазвичай такі суб'єкти оцінюють свої знання, уміння, навички, компетентність, інтелектуальний потенціал тощо вище, ніж вони насправді заслуговують.

Будь-який тоталітарний режим є антигуманним і антигуманістичним. *Гуманізм* у широкому розумінні – це система ідей, концепцій, учень, які проголошують людину найвищою цінністю на Землі, її право на *свободу*, соціальну захищеність, розвиток і реалізацію здібностей, добробут, щастя тощо. Дієве утвердження цих прав є гуманістичним критерієм оцінки всіх суспільних інституцій, а принципи рівності всіх людей перед законом, людяності та справедливості – гуманістичними, а відтак, єдино прийнятними засадами людських стосунків і взаємин.

Тоталітаризм тримається на брутальному насильстві, на придушенні жорстокими репресивними методами виявів невдоволення ним громадян, на фізичному та психологічному нищенні всіх тих, які дієво прагнуть *свободи* духу, думки, слова, діяльності. Адже такі особистості й групи – смертельна загроза тоталітаризму, тому що вони здатні критично осмислити тоталітарні порядки, збагнути їх антигуманну й антигуманістичну, аморальну і злочинну сутність, ворожість людині та прогресу і поширювати невдоволення в масах, що врешті-решт завершується поваленням режиму гноблення. Основна мета брутального насильства, жорстоких репресій тоталітарного режиму – породження в душах тих людей, яких він гнобить, беззастережного страху перед ним. Такий *страх* – *психологічна опора* («коштур») *тоталітаризму*, як і *будь-яких авторитарних стосунків*. На ґрунті страху виростають конформізм і певні комплекси соціальної неповноцінності особистості.

Конформізм – це стала налаштованість суб'єкта підлаштовувати, пристосовувати свої дії, учинки, поведінку, діяльність, судження, оцінки, ставлення, погляди, спрямованість до імперативів (вимог), табу (заборон), принципів та норм поведіння того соціуму, тієї групи чи особи, впливу яких він зазнає внаслідок тих чи тих причин, насамперед і головню через залежність від них. Індивіда, який так поводить, називають *конформістом*, а схильність до такого поведіння – *конформність*. Отже, конформізм – це пристосовництво. Конформіст живе волею і думкою того соціуму, від якого залежить, слухняно виконує всі його вимоги, намагається виправдовувати його експектації (очікування, сподівання) тощо, щоб уникнути покарань за непокору, непослух і заслужити його схвалення, винагороди. Конформізм виявляється інтенсивніше, що більш суворі покарання за нонконформізм, непокірливість і що більший від нього зиск. Це – практично єдиний спосіб «вибратися наверх» і «триматися на поверхні» у будь-якій авторитарній структурі. Наприклад, у СРСР, з одного боку, дуже суворо карали дисидентів, критиків большевицького режиму, а в часи кривавого правління параноїка Сталіна – навіть за підозрою в нелояльності до нього. З іншого, ставлення влади до особи залежало насамперед від її дієвих зовнішніх проявів відданості керівній тоталітарній силі – КПСС (Коммуністической партії Совецького Союзу) та «делу комунізму», а вже потім – від її професіоналізму, компетентності тощо. Тому ті особи, які намагалися не зазнати репресій, а особливо ті, які ще й хотіли жити «по-людськи» (менше працювати, але більше й краще споживати), свідомо, цілеспрямовано й несвідомо, інтуїтивно розвивали в собі конформістську майстерність догоджати цій силі, виробляли готовність змінювати своє поведіння відповідно до трансформацій «лінії партії».

Конформізм поділяють на свідомий, який називають також зовнішнім і публічним, та несвідомий, або внутрішній, особистісний. *Свідомі (зовнішні, публічні) конформісти* здатні критично осмислювати, адекватно розуміти й оцінювати й у глибині душі не приймати те, що коїть і нав'язує авторитарна сила. Однак вони свідомо приховують усе це, не виявляють у висловлюваннях, учинках, діях, поведінці відповідно до її імперативів, табу, норм, щоб своєю показною толерантністю щодо неї забезпечитись від її

утисків та покарань і одержувати від неї схвалення, заохочення, винагороди. Тобто, вони міркують і поводяться суто меркантильно (егоїстично-корисливо-споживацьки).

Такі міркування й поведження неприйнятні для суб'єкта, який, з одного боку, *боїться* зазнати репресій авторитарної влади, а з іншого, *почувається гонорово* – уважає себе достатньо гідним, сміливим і самодостатнім, щоб мати власну, ні від кого не залежну життєву позицію тощо, і *дорожить* цим почуванням та уявленням про себе. Усвідомлення й визнання того факту, що *тільки цей страх* змусив його «схилити голову» перед владою, яка його викликає, і стати її покірливим рабом, зруйнує цінні для нього гонорові почування й уявлення про себе, а відтак – усю його Я-концепцію. Від таких наглих руйнацій його психіку рятує один із механізмів психічного захисту – раціоналізація, що «ліпить» з нього несвідомого конформіста.

Раціоналізація – це механізм психічного захисту, який посередництвом підтасовування аргументів, упередженої інтерпретації фактів тощо спотворює реалії, у яких перебуває суб'єкт, задля збереження його Я-концепції, почування гідності, самоповаги, зокрема, маскує, щоб приховати від його свідомості справжню, істинну причину його покірливого пристосовництва – страх. Раціоналізація, як і всі механізми психічного захисту, функціонує на несвідомому рівні психіки людини. Іншими словами, когнітивний (пізнавальний) складник раціоналізації, зумовленої страхом перед тоталітарним режимом, спрямований не на пошук правдивої інформації задля встановлення об'єктивних істин, а на беззастережне виправдування суб'єктом, насамперед і головню перед самим собою, агресивної та репресивної політики цього режиму, як зумовленої тимчасовою потребою задля досягнення благих цілей (захист від зовнішніх ворогів – «пендосов» тощо, знищення внутрішніх «ворогів народу», утвердження «історическої справедливості», «вставання с колєн» і т. ін. і т. п.), а відтак, і свого пристосування до нього посередництвом виконання його імперативів і дотримання табу. Тобто, раціоналізація блокує рух думки несвідомого конформіста до правдивих, об'єктивних трактувань, пояснень і справедливих оцінок позиції та дій авторитарної сили, страх перед якою «запускає» цей механізм психічного захисту, скеровуючи її (думку) на конструювання аргументів для виправдання, схвалення та підтримки цієї сили. Сам суб'єкт не усвідомлює, не розуміє, що він мислить і судить не критично, не правдиво, не об'єктивно, а лиш вуалює, приховує від самого себе та від інших свої боягузливність, рабську покірливість, духовну слабкість, відмову від правди й істини заради уникнення покарання, задля збереження своєї високої самооцінки, самозбереження та особистого добробуту.

Від власне несвідомого конформізму варто відрізнити слухняність і покірливість владі осіб, у яких низький *IQ* – вони просто нездатні осмислювати та розуміти суспільно-політичні та соціально-економічні реалії, відтак «тупо» приймають все те, що їм каже влада. Таких у «людській популяції» чимало (за неперевіреними остаточно даними – близько 70%). Це – той «піпл», який «хаває» все, що йому дає «хазяїн». Разом із несвідомими конформістами цей «піпл» утворює «бидломасу» тоталітарних режимів.

Пригноблена «бидломаса» компенсує і нівелює невдоволення, яке викликає в неї гноблення режимом, посередництвом стимульованої тотальною пропагандою гордості – вони гордяться, пишаться «велічєм», могутністю, завоюваннями своєї держави, а відтак і собою як її громадянами, що живить їх позитивне, схвальне ставлення до неї, до її політики тощо і, водночас, негативне, вороже ставлення й налаштування щодо інших, «не наших» націй, народів, держав – згідно з тим, що їм розповість про всіляке таке пропаганда. На кшталт: «Хоч я й бідний-нещасний плебей, але я – римлянин! Громадянин найвеличнішої, наймогутнішої держави світу, яка підкорила його. Отже, я значно більш гідний і значущий, ніж будь-який представник будь-яких інших народів та держав!». На «чутливих струнах» такої компенсації неповноцінності дуже вправно «грали» німецькі нацисти і совєцькі комуністи, а тепер «грають» рашисти. Згадаємо спрямованість і спроможність «раба» та перетворення його «рабовласником» або у «свійську тварину», або в «дикого звіра».

Існує фундаментальний соціально-психологічний феномен, вельми сприятливий і щодо гордості, яка компенсує невдоволення громадян обмеженнями, утисками, гнобленням з боку держави («відмовами й заборонами культури», – З. Фрейд), і щодо раціоналізації та несвідомого конформізму. Це – самоідентифікація (самоототожнення) індивіда зі своєю спільнотою (суспільством, соціумом, формальними та неформальними групами), сутність якої полягає в його усвідомленні й почуванні себе належним до неї, одним із її суб'єктів (на кшталт: я – румунка; я – баптист; я – кадровий військовий; я – соціал-демократ), що живить комфортне почування захищеності й спроможності, яке називається «*почуття «ми»*» («я не сам на сам зі світом, а частинка здатного дати собі ради «ми», яке забезпечує мені умови для життя, охороняє і захищає мої інтереси», тощо). Треба мати сильний характер, силу духу, щоб виступати з дошкульною критикою тієї спільноти, з якою ти ідентифікуєшся, у яку ти інтегрований почуттям «ми», висловлювати серйозну незгоду з нею, навіть якщо це не загрожує суворим покаранням, як в умовах тоталітарного режиму та інших форм жорсткого авторитарного тиску, а лише психологічним неприйняттям і осудом та емоційним відчуженням. Особиста вільна, незалежна думка та життєва позиція, особливо така, що радикально суперечить порядкам у «своєму» соціумі, суспільстві, для більшості з нас – вельми

важкий, якщо не непосильний психологічний тягар. Значно легше «сховатися» від неї за авторитетом «колективного розуму», за яким, зазвичай, криється розум тих, хто має справжню владу. Західні дослідники образно називають таке переховування «Escape to Crowd» – «Утеча в Натовп».

Згідно з В. Е. Франклом, «Утеча в Натовп» – це спосіб скинути з себе тягар особистісної відповідальності. Як тільки людина починає поводитися так, ніби вона – лиш частинка якогось «вищого» цілого, яке, на її думку, відіграє вирішально-визначальну і притім позитивну роль в усіх сферах життя, вона одержує справжню насолоду від того, що вдалося «зняти» з себе хоча б частину відповідальності. Ця тенденція уникання особистісної відповідальності є глибинною, неусвідомлюваною спонукою до всіх форм так званого «колективізму», а насправді тоталітаризму (комуністичного, нацистського тощо). На основі узагальнення результатів своєї вельми ефективною і тривалою науковою та практичною психотерапевтичною діяльністю, В. Е. Франкл дійшов висновку, що конформістська реакція «Втеча в Натовп» неминуче продукує невротизацію та комплексування психіки суб'єкта. *Див.*: [9, с. 75–93; 197–207].

Неусвідомлюване й свідоме прагнення «сховатися в натовп», перекласти тягар особистої відповідальності, власної життєвої позиції та обстоювання її на когось «компетентного, сильного, доброзичливого й добродійного» стимулюється не лише страхом перед брутальною авторитарною силою, а й побоюваннями, тривогою, відчаєм, зумовленими аномією (верховенство права де-юре і відсутність його де-факто – Е. Дюркгейм), – хаосом, політичними химерами, безладдям, беззаконням, безправ'ям, безперспективністю в житті нації та функціонуванні створеної нею держави, коли задоволення навіть основних життєвих потреб більшості громадян є проблемою, вимагає значних і притім не гарантовано успішних зусиль, а нерідко й унеможливується. У таких умовах виникають і поширюються мрії про «сильну руку» – могутню й шляхетну владу, здатну авторитарно-силовими методами швидко навести порядок і утвердити справедливість тощо. Усі тоталітарні режими минулого століття були встановлені на такій соціально-психологічній базі – партії, які створювали їх, усіма можливими засобами видавали себе у схаотизованих державах саме за таку «сильну руку», спроможну встановити саме таку владу, зокрема і «Єдина Росія» на чолі з Путіним... Воднораз неусвідомлювана схильність до ухиляння від особистісної відповідальності, до «Втечі в Натовп» – доволі міцна й поширена властивість «людської природи». Це засвідчили репрезентативні експерименти, проведені в багатьох демократичних країнах. *Більш докладно про все це див.*: [6, с. 99–113; 244–260].

«...Людська природа або сутність людини, – зауважив Е. Фромм, – не є такою специфічною субстанцією, як добро чи зло, а є *суперечністю*, яка закладена в умовах самого людського існування» [10, с. 83–108]. Якщо це справді так, то постає питання: Які умови треба створити для такого існування москвитів, щоб вони зупинили свою регресію, рушили шляхом прогресу, що відкрило б їм перспективу стати бодай не цілковито, а хоча б переважно людяними, а відтак здобути хоч якусь стабільну єдність із цивілізованим світом?

Зрозуміло, що в такому контексті цього дискурсу «людська природа, або сутність людини», – це спрямованість: ціннісні орієнтації, світогляд, переконання, віра, – яка є змістовою матрицею спонукально-мотиваційної динаміки психіки суб'єкта – і особистості, і спільноти, зокрема національної. Згідно з Г. Лебоном, основним засобом формування та функціонування цієї матриці в суспільстві є традиції. «У традиціях віддзеркалені ідеї та почуття минулого раси; у них – синтез рас, що всім своїм тягарем тисне на нас, живих» [8, с. 219]. Це означає, що традиції – це базова форма репрезентації та утвердження суспільства, у якій воно фіксує основні знання про себе, свої духовні цінності, ідеали, ставлення до світу та до себе і стверджує та зміцнює своє існування в теперішніх і продовжує його в наступних поколіннях своїх громадян. Змістом традицій є вироблені попередніми й визнані теперішніми поколіннями духовні цінності, ідеали, вірування, норми і форми поведінки, зокрема свята, ритуали (обряди) на честь визначних подій та осіб. Що старіша нація, то потужніші її традиції, що переконливо довів Ю. Липа, порівнюючи українську націю з сусідами [4, с. 148]. Звичай у цьому дискурсі достатньо означити як переважно побутову традицію. Шануванням і дотриманням традицій, звичаїв своєї спільноти індивід висловлює свою солідарність, ідентифікованість, свою належність до неї. За це він має визнання його «своїм», схвалення, підтримку – джерело усвідомлення й позитивно забарвленого почуття соціальної захищеності, що стимулює його впевненість у собі тощо. (Згадаймо почуття «ми», висвітлене вище). Зневага традицій, звичаїв своєї спільноти, недотримання їх спричиняє моральний осуд індивіда в соціумі, відчуження від нього аж до вилучення його з числа «своїх», остракізму (вигнання), фізичної розправи тощо. Вочевидь, що й побоювання таких санкцій спонукає до «Втечі в Натовп». Для подальших роздумів цитуємо також твердження Г. Лебона, яке «перегукується» з «архетипами» К. Г. Юнга: «Нескінченно численні, ніж живі, мертві також нескінченно могутніші, ніж живі. Вони керують величезною сферою несвідомого, тою невідомою сферою, яка тримає під своєю владою всі прояви розуму й характеру» [8, с. 16].

Влада традицій, «нескінченна могутність мертвих» – дуже потужна. Здолати її доволі важко, але не неможливо. «Без традицій не може бути цивілізації, без руйнування традицій не може бути жодного прогресу», – уважав Г. Лебон [8, с. 315]. І вказав єдиний можливий спосіб таких руйнувань задля прогресу.

Згідно з його вченням, єдиною істотною ознакою цивілізованих, прогресивних націй і створених ними держав є наявність тонкого, але дуже продуктивного прошарку інтелектуальної еліти, який добре зростає й плодоносить на життєдайному для нього ґрунті загальної освіченості, культу знань і культури. Середні показники рівня інтелекту середніх і нижчих шарів населення всіх націй майже однакові, відмінності – не істотні. Натомість на рівні високоінтелектуальних прошарків різниця більша, що більша відстань між націями і створеними державами на шкалі цивілізованості, культурності, розвиненості. Інтелектуальна еліта – не на кшталт дворянства чи партократійної верхівки, які мають привілеї завдяки своєму статусу. Вона поповнюється розумово обдарованою молоддю з усіх верств населення, з інших країн. Її «привілей» – колосально напружена розумова праця, яка є потрібним і найпотужнішим двигуном усілякого прогресу.

Пильно дбати про інтелектуальну еліту та про інтенсивний розвиток вільної наукової, філософської, релігійної, політичної думки – один із пріоритетних обов'язків цивілізованої демократичної держави. Інтелектуальна еліта – найістотніший вияв творчого життєдайного потенціалу нації, її слава, чудові плоди. Г. Лебон порівнював її з ботанічними «спотвореннями», створеними мистецтвом садівників. Як підтримка такого «спотвореного» вигляду відбирає більшість життєвої енергії в рослини, так напружена розумова праця не залишає людині достатньо сили й часу для матеріально-побутових турбот. Ці турботи перебирає держава чи ті, на кого працюють інтелектуали. Покинуті напризволяще, вони втрачають свою розумову потужність.

Водночас Г. Лебон підкреслював, що «велич народів залежить переважно від рівня їхньої моральності» [8, с. 36]. А рівень моральності плекає та підтримує та частина інтелектуальної еліти, яка працює з духовними цінностями – так звані гуманітарії: митці й мистецтвознавці, філософи, етики, історики, психологи та ін.; на їхні здобутки спираються педагоги й журналісти, а відтак упроваджують державні, політичні та громадські діячі і т. ін. і т. д.

Нагадаємо, що тоталітарні режими не можуть існувати, не сковуючи свободу духу, думки і волі, не спрямовуючи їх насильницькими методами у вигідному для себе напрямку. Г. Лебон передбачив це ц попереджав, що в нищівній війні проти інтелектуальної еліти тоталітарні режими спиратимуться на одвічну й непорушну ненависть мас (точніше – «бидломаси») до інтелектуальної переваги. Він писав: «Оскільки їхня ненависть до розумової переваги незаперечна, то цілком імовірно, що вся розумова аристократія приречена до насильницького нищення її масами шляхом періодичних революцій у мірі того, як будуть організовуватися маси, подібно до того, як сто років тому було знищене старовинне дворянство. Коли соціалізм уярмить якусь країну, то єдиним його шансом на існування буде знищення всіх до останнього з індивідуумів, які мають розумові переваги, можуть якось піднятися над найскромнішим середнім рівнем». Зрозуміло, що йдеться про тих інтелектуалів, які плекають гуманістичні духовні цінності, а не лише природничо-технічні знання. Останні конче потрібні й тоталітарним режимам.

Г. Лебон довів, що принцип елітарності – це один із виявів ієрархічності суспільного життя. (Нагадаємо, що в групах тварин також є сувора ієрархія). Як неможлива рівність людей за фізичними та психічними властивостями, так неможлива рівність їхніх соціальних статусів, відповідальності, обов'язків і прав. Історія довела, що всі революції та перевороти, які піднімали на свої штандартах «рівність», лиш міняли склад осіб, які посідають вищі щаблі суспільної драбини, або замість нерівності одного порядку утворювали іншу [8, с. 30–39]. Громадяни демократичних країн рівні перед законодавствами, духовно-морально-ціннісною основою яких є Права Людини, а відтак – у праві й обов'язку служити загалу там, де кожен може бути найбільш успішним і корисним. Важливо не хто ти, а який ти (А. Х. Маслов), не скільки ти маєш, а що ти можеш (Е. Фромм). *Докладніше про це див.*: [6, с. 298–303; 308–333]. Оскільки служіння не рівне у вимірі користі для загалу, то й матеріальні та інші винагороди мають бути різними. Головне, що всі люди рівні перед Богом – Він однаково безмежно любить нас усіх і кожного з нас, своїх дітей.

На основі глибокого вивчення трагічного досвіду 10–40-х рр. ХХ ст. у порівнянні з різними деспотичними формами правління в історії людства, А. Токвіль переконливо довів, що нищення інтелектуальної еліти, егалітаризм, соціальна рівність, тоталітаризм, цезаризм, абсолютизм, волонтаризм, тиранія нерозривно взаємопов'язані. Він зробив важливий для дискурсу цього повідомлення висновок: «Я переконаний, що легше встановити абсолютистське деспотичне правління в народі, який має рівність соціальних умов, ніж у будь-якого іншого. Я також переконаний, що якби таке правління було в такого народу колись установлене, то воно не лише гнобило б людей, а й зрештою позбавило б кожную людину багатьох із найвищих людських властивостей» [11, с. 322]. Хіба не таке відбулося в совєцькій та постсовєцькій Росії? П. Вірек аргументовано довів, що «...свобода охороняється не волею мас і не поголовним обліком, а героїчністю нечисленних природних аристократій та величчю морального закону, який височіє над більшістю юрби» [12, с. 104].

Отже, окреслюється такий ракурс підходу до проблеми цього повідомлення: інтелектуали супроти психології бидломаси. У творчому доробку Е. Фромма знаходимо оригінальне трактування інтелекту, у якому ми вбачаємо концептуальну основу стратегії такого спротиву: «За винятком природної здібності

інтелект – це переважно похідне від незалежності, сміливості та життєвості; глупство відповідно є результатом підпорядкованості, страху і внутрішньої омертвілості». Відтак, «щоб знизити загальний рівень тупості, нам потрібне не зростання «інтелекту», а інший тип характеру: незалежні, заповзято-винахідливі люди, які люблять життя» [10, с. 363–365]. Нагадаємо, що *характер* – це складне психічне утворення, основою якого є інтегрована у сфері спрямованості ієрархізована система ставлень і вольові властивості суб'єкта. *Більш докладно див.:* [6, с. 163–173]. Зрозуміло, що така робота – надзвичайно важка, копітка й тривала, особливо з власне «бидломасою». Однак, на наше переконання, це єдиний конструктивний підхід до проблеми трансформацій гуманістичного стибу в її психології, єдина обнадійлива відповідь на одвічне екзистенційне питання російських добропорядних інтелектуалів: «Что делать?!».

Е. Фромм зауважив, що «засновник сучасної психології Спіноза добре розумівся на факторах, які детермінують психологію людини. Але Спіноза все ж пише «Етику»! У ній він намагався довести, що людина все ж може вирватися з рабства і створити царство свободи» [10, с. 104]. Дорогу до свободи народам указують і ведуть цією дорогою особистості з продуктивним характером та живою совістю, життєвими принципами яких є гуманістичні ідеали й цінності [10, с. 83–109; 299–375; 6, с. 298–303]. «Я вірю у свободу, – писав Е. Фромм, – у право людини бути самою собою, обстоювати свої права і боротися супроти тих, хто намагається перешкоджати їй у цьому. Але свобода – щось більше, ніж відсутність насильства та гноблення; більше, ніж «свобода від...». Це «свобода для...» – свобода стати самостійним, свобода радше *бути* багато ким, ніж *мати* багато чи *використовувати* речі та людей» [10, с. 373]. Скерувати на ці гуманістичні істини в принципі можна будь-яку нормальну, не психопатичну людину незалежно від рівня її *IQ*, навіть пересічного, типового московита...

Потрібні умови успішності цієї місії: 1. Остаточний розвал Московської імперії, щоб її велетенські розміри, по-перше, не підтримували ілюзії «влялічя»; по-друге, щоб Москва не експропріювала левову частку величезних прибутків від продажу вуглеводнів та інших корисних копалин, за допомогою яких кремль підтримує зло в усьому світі; по-третє, щоб звільнене від кремлівського гноблення та пограбування населення регіонів змогло усвідомити свою самодостатність і спроможність самому розпоряджатися багатствами своєї землі, відібрати їх у московських чиновників та інших упирів і паразитів, які використовують їх для власного збагачення, корумпування своїх прислужників у всьому світі, ведення злочинних загарбницьких війн; по-четверте, щоб уярмлені московитами народи звільнились і здобули перспективу суверенного розвитку. 2. Демілітаризація, насамперед відмова від ядерної зброї, щоб і вона не підтримувала гнилу ілюзію «влялічя» і не загрожувала життю на нашій планеті. 3. Реальна політика, філософія, педагогіка каяття за всі жахливі злочини, які скоїли московські держави супроти людяності та людства. 4. Якісна гуманістична освіта, насамперед – правдива історія. Саме за такі перетворення непохитно боролася світлої пам'яті відважна російська дисидентка Валерія Новодворська.

І на завершення – неймовірно, але іноді з'являється враження, що Путін цілеспрямовано знищує власне Росію...

Висновки: 1. Корінь проблеми варварської агресивності Московії ховається не лише в психології московського фюрера, а й у психології, характері московитів. У працях учених XIX–XX ст., неперевершених знавців психології народів і мас, а також їхніх лідерів містяться основи конструктивних підходів до вирішення проблеми позитивних трансформацій у психології цього народу та інших подібних проблем.

2. Відомо, що чимало жорстоких тиранів – невеликого зросту, непоказні й притім, що важливо, не-нависні, злостиві, непорядні, підступні. Тому в дитинстві та підлітковому віці їх не любили, зневажали й принижували ровесники. Унаслідок усього цього вони акумулювали величезний і небезпечний заряд нереалізованої агресії, який свідомо й несвідомо прагнуть «розрядити». Найкращі умови для такої «розрядки» надає влада. Тому такі суб'єкти рвуться до влади, намагаються захопити й утримувати її будь-якими засобами. Виразні приклади – Сталін і Путін, яких жорстоко лупцювали ще й їхні батьки.

3. Маємо достатньо підстав уважати Путіна патологічно захланним клептоманом, суб'єктом із мафіозно-бандитською ментальністю, для якого гроші, збагачення – пріоритетна мета. Але його пояснення війни з Україною та інша балаканина дуже схожі на основний симптом параноїдної форми шизофренії – надцінну ідею або ідею-фікс: «вєлічє Россії», з якою пов'язана інша маячня («адін народ» тощо). Параноїдні шизофреніки за наявності в них достатньої кмітливості ідеально підходять на роль диктатора. Половина з тих кривавих диктаторів, яким учені вже поставили цей діагноз, припадають на Московію (Совецький Союз, Росію). І це – не випадково.

Вірогідно, що в Путіна є ще й патологія психіки, яку дослідив Е. Фромм і назвав «синдром розпаду». Суб'єкти з цим синдромом схильні до оскаженілої ненависті, расизму, нацизму, до руйнацій, нещадного знищення не лише «ворогів», а й усього живого. Вони – некрофіли, тобто люблять смерть, мертве.

4. Установити тоталітарну, деспотичну форму правління, тиранію можна тільки за наявності потрібних для цього умов. Такі умови були і є в Московії-Росії. Багато дослідників із різних країн світу описали їх. Основна – *схильність до рабства. У Росії немає свободи.* Тому не випадково, що на неї припадає половина з відомих диктаторів-параноїдних шизофреніків.

5. Тоталітаризм, деспотія тримається не лише на схильності населення до рабства, а й на страху, боязні переслідувань, репресій. Цей страх породжує конформізм двох видів – свідомий і несвідомий (неусвідомлюваний). Від несвідомого конформізму варто відрізнити покірливість владі тих осіб, у яких низький *IQ* – вони просто нездатні осмислювати та розуміти суспільно-політичні й соціально-економічні реалії, відтак «тупо» приймають те, що їм каже влада. Разом із несвідомими конформістами вони утворюють «бидломасу» тоталітарних режимів.

6. «Бидломаса» компенсує невдоволення, яке може викликати в неї гноблення режимом, посередництвом стимульованої пропагандою гордості – вони гордяться, пишаться «велічієм», могутністю, завоюваннями і т. ін. своєї держави, а отже й собою як її громадянами, що живить їхнє позитивне, схвальне ставлення до неї, до її політики тощо й водночас негативне, вороже налаштування щодо інших, «не наших» народів, держав – відповідно до того, що їм розповість про всіяке таке пропаганда.

7. Головний спосіб і засіб функціонування та передавання від покоління до покоління схильностей та інших складників спрямованості (ціннісних орієнтацій, світогляду, переконань, віри) як матриці мотиваційної динаміки етнопонаціональних спільнот – традиції, звичаї. Влада традицій – дуже потужна. Здолати її дуже важко, але не неможливо. «Без традицій не може бути цивілізації, без руйнування традицій не може бути жодного прогресу» (Г. Лебон). Це спроможна і повинна здійснювати інтелектуальна еліта націй і держав. У показниках інтелектуального рівня середніх і нижчих верств суспільства всіх країн – мало відмінностей і вони несуттєві. А от на рівні високоінтелектуальних – різниця більша, що більша віддалі між народами на шкалі цивілізованості, культурності, розвиненості. Ключову роль у процесі прогресивного розвитку націй та держав відіграє та частина їхньої інтелектуальної еліти, яка створює та утверджує гуманістичні духовні цінності. У цих положеннях висвітлено ключовий ракурс цього дослідження: *інтелектуальна еліта супроти психології «бидломаси»*.

8. Концептуальна основа такого спротиву – оригінальне трактування інтелекту Е. Фроммом: «За винятком природної здатності інтелект – це переважно похідне від незалежності, сміливості та життєвості; глупство відповідно є результатом підлеглості, страху та внутрішньої омертвілості». З цього випливає: «Щоб знизити загальний рівень тупості нам потрібне не зростання «інтелекту», а інший тип характеру: незалежні, заповзяті люди, які люблять життя». Формування такого типу характеру – надзвичайно важка, копітка й тривала робота. Однак це єдиний конструктивний підхід до проблеми трансформацій гуманістичного штибу в психології народних мас, єдина обнадійлива відповідь на одвічне екзистенційне питання добропорядних російських інтелектуалів: «Что делать?!»

9. Потрібні умови успішності цієї місії: 1. Остаточний розвал Московської імперії, щоб її велетенські розміри, по-перше, не підтримували ілюзії «влялічя»; по-друге, щоб Москва не експропріювала левову частку величезних прибутків від продажу вуглеводнів та інших корисних копалин, за допомогою яких кремль підтримує зло в усьому світі; по-третє, щоб звільнене від кремлівського гноблення та пограбування населення регіонів змогло усвідомити свою самодостатність і спроможність самому розпоряджатися багатствами своєї землі, відібрати їх у московських чиновників та інших упирів і паразитів, які використовують їх для власного збагачення, корумпування своїх слуг у всьому світі, ведення злочинних загарбницьких війн; по-четверте, щоб уярмлені московитами народи звільнились і здобули перспективу суверенного розвитку. 2. Демілітаризація, насамперед відмова від ядерної зброї, щоб і вона не підтримувала гнилу ілюзію «влялічя» і не загрожувала життю на нашій планеті. 3. Реальна політика, філософія, педагогіка каяття за всі жажливі злочини, які скоїли московські держави супроти людяності та людства. 4. Якісна гуманістична освіта, насамперед – правдива історія.

Література:

1. Историческія монографіи и изслѣдованія Николая Костомарова : в 3-х т. СПб. : Брокгауз и Эфрон, 1863–1867. Т. I. 216 с.
2. Кюстин де А. Правда про Росію: Подорожній щоденник / ред. О. Мерчанський. Київ : Ярославів Вал ; Український письменник, 2009. 241 с.
3. Лебон Г. Психологические законы эволюции народов. СПб. : Андреев и сыновья, 1906. 152 с.
4. Липа Ю. Призначення України. Львів : Просвіта, 1992. 270 с.
5. Москалець В. Зоопсихологія і порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ : Ліра-К, 2020. 224 с.
6. Москалець В. Психологія особистості : підручник. Вид. 3-тє, перероб., доп. Київ : Ліра-К, 2020. 364 с.
7. Москалець В. Психологія релігії : підручник. Вид. 3-тє, перероб., доп. Київ : Ліра-К, 2020. 192 с.
8. Психология народов и масс Густава Лебона. СПб. : Брокгауз и Эфрон, 1896. 329 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник произведений. Москва : Прогресс, 1990. 368 с.
10. Фромм Э. Душа человека. Москва : Республика, 1992. 430 с.
11. Tocqueville A. Democracy in America. New-York : Holt, 1945. 517 p.
12. Viereck P. The Revolt against the Elite. The new American Right. New-York : Guilford Press. 1955. 224 p.